

ТУРИЗМ СОҲАСИДА ЮҚОРИ МАЛАКАЛИ КАДРЛАР ТАЙЁРЛАШДА ИНВЕСТИЦИЯЛАРНИНГ РОЛИ ВА ИҚТИСОДИЙ МАЗМУН

Рахматов А.И.

СамИСИ,

“Инвестиция ва инноватциялар”
кафедраси катта ўқитувчиси

Б.А.Йўлдошев

СамДТУ

Талабаларни турар жой билан таъминлаш
ишларини мувофиқлаштирувчи бўлим бошлиғи
<https://doi.org/10.5281/zenodo.10488637>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 01-January 2024 yil

Ma'qullandi: 05- January 2024 yil

Nashr qilindi: 10- January 2024 yil

KEY WORDS

туризм, рақамли иқтисодиёт,
кадр, глобализация,
инвестиция, технология,
инновация, интеграция,
транспорт, ижтимоий,
инженерия, ахборот-
коммуникация, коммунал
хизматлар,кемпинг, турбаза,
стратегия.

ABSTRACT

Ушбу мақолада туризм соҳасида юқори малакали кадрлар тайёрлашда инвестицияларнинг роли ва иқтисодий мазмуни илмий асослаб берилган.

Ҳозирги бозор иқтисодиётида, шароитида мамлакат иқтисодиётини ва нуфузини юксалтиришда, мамлакатнинг ривожлантиришнинг инвестицияларсиз амалга ошириб бўлмайди. Хусусан, инвестициялар билан боғлиқ жараёнлар ривожланаётган мамлакатлар иқтисодиёти учун устувор аҳамият касб этади. Демак, юксалишга юз тутган, ривожланган мамлакатлар сафидан ўрин олишга интилаётган бизнинг мамлакатимиз учун ҳам инвестиция билан боғлиқ муаммолар ўта долзарб ҳисобланади.

Инвестицияларнинг назарий ва амалий муаммоларини ҳал этиш нафақат моддий ишлаб чиқариш, балки номоддий соҳа, жумладан туризмни ривожлантириш учун муҳим аҳамият касб этади. Чунки туризм соҳаси мамлакат миллий иқтисодиёти, унинг алоҳида минтақаларининг бой тарихий-маданий салоҳиятидан унумли фойдаланишнинг муҳим омили, уларнинг ижобий самарасини бир неча баробар кўпайтирувчи мультипликатор ҳисобланади. Туризм соҳасини жадал ривожлантиришнинг долзарб муаммоларини муваффақиятли ҳал этиш учун аввало транспорт, ижтимоий ва муҳандислик-коммуникация инфратузилмаси, рекреацион

худудларда хизмат кўрсатиш, йўл бўйлари инфратузилмаси объектларини ривожлантириш, юқори малакали кадрлар тайёрлаш зарур. Миқдор ва сифат жиҳатидан тез ривожлантириш давлат макроиқтисодий сиёсатининг устувор йўналишига айланган туризм кўпдан-кўп янги туристик объектларни яратишни, амал қилаётган объектларни модернизациялашни, уларни янги техника ва ускуналар билан жиҳозлашни, туристик бозор ва истеъмолчилар талабидан келиб чиққан ҳолда янги туристик маҳсулот ва хизмат турлари билан бойитишни тақозо этади. Табиийки, буларнинг ҳаммаси катта молиявий харажатларни, салмоқли инвестицияларни талаб этади. Экспертларнинг фикрига кўра, туризмдан тушган бевосита ва билвосита даромадлар уни ривожлантириш харажатларини жуда тез ривожланишининг энг муҳим воситаларидан бирига айлантиради¹.

“Инвестиция” тушунчасининг таърифи амалдаги қонунчилик даражасида ҳам эътироф этилган. Масалан, Ўзбекистон Республикасининг 2019-йил 25 декабрдаги “Инвестициялар ва инвестиция фаолияти тўғрисида”ги қонунда инвестицияга қуйидагича таъриф берилган: “Инвестициялар-инвестор томонидан фойда олиш мақсадида ижтимоий соҳа, тадбиркорлик, илмий ва бошқа фаолият турлари объектларига таваккалчиликлар асосида киритиладиган моддий ва номоддий бойликлар ҳамда уларга бўлган ҳуқуқлар, шу жумладан интеллектуал мулк объектларига бўлган ҳуқуқлар, шунингдек реинвестициялар”².

Инвестицияга оид назарий қарашлар хорижий адабиётларда анча кенг ёритилган. Хорижлик иқтисодчи олимлардан У.Шарп³, К.Р.Макконелл, С.Л.Брю⁴ кабилар инвестицияларнинг мазмун-моҳияти юзасидан турлича таърифларни баён этишган. Ғарб мамлакатлари иқтисодчилари инвестицияларни кўпроқ фонд бозорида муомалада бўлган қимматли қоғозлар сифатида қарайдилар. Сабаби иқтисодиёти юксак ривожланган Ғарб давлатларида инвестицияларнинг асосий қисми айнан қимматли қоғозларда мужассамлашган бўлиб, уларни ишлаб чиқаришни молиялаштиришда етакчи аҳамият касб этадилар. Бундан фарқли ўлароқ, бизда (бошқа ривожланаётган мамлакатларда ҳам) сармоя сарфларининг асосий қисми реал инвестициялар сарфларига тўғри келади, ушбу ҳулосамизнинг исботи сифатида айрим таълимотларни келтириб ўтамиз.

Швед иқтисодчи олими К.Эклунд фикрича: “Инвестиция – бу келажакда кўпроқ истеъмол қилиш шароитига эга бўлиш учун эртанги кунга қолдирилган. Унинг бир қисми ҳозирда ишлатилмасдан захирага қолдириладиган истеъмол буюмлари бўлиб, бошқа қисми эса бу ишлаб чиқаришни кенгайтиришга йўналтирилган ресурслардир”⁵. Иқтисодчи-олимлардан Кемпбелл Р.Макконелл ва Стенли Л.Брюлар инвестиция тушунчасини қуйидагича шарҳлайдилар, яъни “Инвестиция (investment) – бу моддий заҳираларнинг кўпайиши, ишлаб чиқариш воситаларининг жамғарилиши ва ишлаб чиқаришга харажатлардир”. Айни пайтда улар бир

¹ Названы главные проблемы развития туризма в Узбекистане: эксперты подготовили Стратегию развития отрасли.

[Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://podrobno.uz>

² Ўзбекистон Республикаси ЎРҚ-598-сонли “Инвестициялар ва инвестиция фаолияти тўғрисида”ги Қонуни. 2019 йил 25 декабр. 3 – модда. [Электрон ресурс]. – Кириш йўли: <http://lex.uz/docs/4664142>

³ Шарп У. Инвестиции.: инглизчадан тарж. - М.: ИНФРА-М, 2018. Б. 17.

⁴ Макконелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика: Учебник: Пер. с англ. / К.Р. Макконелл, С.Л. Брю. – 17-е изд., англ. – М.: ИНФРА-М, 2009. – С. 26.

⁵ Эклунд К. Эффективная экономика: шведская модель. – М.: Экономика, 1991. – С. 96.

томондан инвестиция ва иккинчи томондан капитал қўйилмалар тушунчаларини фарқлашни таклиф этадилар. Боиси инвестицияларнинг ўзига хос хусусияти унумлилик бўлса, капитал қўйилмалар молия активларини харид қилишни англатади⁶. Бундай ёндашув, бизнингча, катта ижобий аҳамиятга молик. Ушбу таъриф ўз мазмунига кўра, кўпроқ “капитал қўйилмалар” тушунчасига мос келишини таъкидлаб ўтиш жоиз.

Ғарб иқтисодчиларининг нуфузли адабиётларида “инвестиция” тушунчаси билан “капитал қўйилма” тушунчасини албатта фарқлаш лозимлиги тўғрисида илмий қарашлар, айниқса, бизнинг мамлакатимизда инвестициялар билан боғлиқ назарий қарашларни такомиллаштириш учун муҳим аҳамият касб этади. Сабаби ушбу тушунча биз учун нисбатан анча янги тушунча бўлиб, фан тили атамалари рўйхатига ўтган асрнинг охирларида киритилди. Натижада мураккаб иқтисодий вазият ва трансформацион жараёнлар таъсири остида инвестиция тушунчаси тўғрисида аниқ тасаввур ва илмий асосланган қарашлар ҳали шаклланиганича йўқ. Ушбу жараёнларнинг дастлабки босқичларида инвестиция тушунчаси биз учун яхши таниш бўлган анъанавий капитал қўйилмалар тушунчаси сифатида қабул қилинди. Бу ишлаб чиқаришни инвестициялаш билан боғлиқ долзарб муаммоларни ҳал этишда жиддий қийинчиликларни юзага келтирди. Инвестицияларни капитал қўйилмаларга тенглаштириш оқибатида инвестициялар асосий фондларни такрор ишлаб чиқариш жараёнидаги қийматнинг доирасида талқин этилди. Ушбу доиравий айланиш алоҳида босқичларининг тадқиқотлари натижасида инвестициялар иқтисодий моҳиятини аниқлашда икки ҳил ёндашувларнинг шаклланишига олиб келди. Биринчи ёндашув инвестицияларни сарф-харажатлар сифатида қарашга асосланган. Иккинчи ёндашув инвестицияларни асосий фондларни такрор ишлаб чиқаришнинг воситалари сифатида талқин этилган. Ҳар иккала ёндашув ўзаро зиддиятли бўлиб, инвестициялаш жараёнларига турли муносабатда бўлишни тақозо этади. Биз бу ерда инвестицияларнинг самарадорлигини ошириш муаммоларини назарда тутдик. Бизнингча, юқоридагилардан шундай хулоса чиқариш мумкинки, ҳар иккала ёндашувда ҳам таҳлил объектини статистик тавсифлаш кеч бўлиб, ушбу мураккаб тушунчанинг фақат бир жиҳатини: сарф-харажатлар ёки ресурс манбаларини ўзида акс эттиради. Бу ҳолат инвестицион фаолиятнинг барча қирраларини ўзида акс эттирувчи яхлит жараён сифатида намоён бўлишига ҳалақит беради. Бизнинг тасаввурларимизда инвестиция ўзаро бир-бири билан узвий равишда боғлиқ.

Лоренс Дж.Гитман ва Майкл Д.Джонкнинг “Инвестициялаш асослари” китобида инвестицияларга қуйидагича таъриф берилади: “Инвестиция молиявий натижалар олишни кўзлаб акция ва облигацияларни сотиб олишни англатади”⁷. Булар реал активларни белгилайди, масалан, у ёки бу маҳсулотни ишлаб чиқариш ва сотиш учун машиналарни олишни назарда тутди. Умуман, кенг маънода, инвестициялар мамлакат иқтисодиётини ўстириш ва ривожлантиришни молиялаштириш учун

⁶ Макконелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика: Учебник: Пер. с англ. / К.Р. Макконелл, С.Л. Брю. – 17-е изд., англ. – М.: ИНФРА-М, 2009. – С. 26.

⁷ Гитман Л. Дж., Джонк М.Д. Основы инвестирования. Пер. с англ. – М.: Дело, 1999. – С. 26.

зарур бўладиган механизмларни таъминлайди.

Хорижий адабиёт саҳифаларида инвестиция атамасига нисбатан тадқиқотчиларнинг жуда ихчам ва шу билан бирга мазмунли тавсифларини кўплаб учратиш мумкин. Инвестициялар – қўйилманинг келгусида ўсиш мақсадида бугунги истеъмолдан воз кечиш⁸ ҳам эътироф этилади. Инвестиция – ишлаб чиқариш даври давомида пайдо бўлган капитал қўйилма қийматининг жорий ўсиши. Инвестициялар атамасини капиталнинг келгусида кўпайиши мақсадида унинг турли хил шаклда жойлаштирилиши сифатида белгилаш мумкин”⁹.

Шуни ҳам алоҳида қайд этиш лозимки, инвестиция тушунчасига оид илмий қарашларни ўрганиш, таҳлил қилиш фақат бугунги кунда бу борада мавжуд ёндашув ва нуқтаи-назарларни ўрганиш асосида уларни умумлаштириш ва мазмунига аниқлик киритиш билан чекланмайди. Бу муҳим иш билан бир қаторда ушбу йўналишдаги назарий тадқиқотларнинг долзарбланиши иқтисодий юксалиш натижасида табиий тарзда юзага келган эҳтиёжларни қисқартириш зарурати билан белгиланади. Бошқача қилиб айтганда, инвестиция атамасининг иқтисодий моҳиятига ҳозирги замон бозор иқтисодиётининг талаблари асосида тамоман янги инновацион аҳамият касб этувчи методологик ёндашувларни қўллаш лозим бўлади.

Бизнинг назаримизда, Янги Ўзбекистон стратегияси доирасида амалга оширилаётган туризмни жадал ривожлантириш ва уни миллий иқтисодиётнинг етакчи тармоқларидан бирига айлантириш концепциясини ҳаётга муваффақиятли тадбиқ этишнинг энг мураккаб ва оғир бўғини – бу инвестицион ресурслар таъминотидир. Бизнинг хулосамизнинг боиси шундаки, иқтисодий ўсишга қаратилган ҳар қандай ижобий концепцияни амалга оширишнинг иккита асосий шарти бор: концепцияни амалга ошириш имкониятлари, иккинчиси эса уни амалга ошириш зарур бўлган молиявий ресурсларнинг мавжудлиги. Ўзбекистонда туризм соҳасини тез суръатлар билан ривожлантириш учун етарли даражада туристик салоҳият ва қулай шароитлар мавжуд. Лекин мамлакатда туризмни тез суръатлар билан ривожлантириш концепциясини амалга оширишда керакли инвестицион ресурсларни жалб этиш муаммоси долзарблигича қолмоқда.

Ушбу хулосамизга асос сифатида қуйидагиларни келтирмоқчимиз:

-туризмга йўналтирилган инфратузилманинг яхши ривожланмаганлиги (транспорт, ижтимоий, инженерия, ахборот-коммуникация, коммунал хизматлар, кадрлар тайёрлаш) ва уни давр талаблари даражасига кўтариш зарурати;

- мехмонхона хўжалиги хизматлари сифатининг ҳозирги замон стандартлари даражасида эмаслиги яъни, замонавий талаб доирасида турхизматларни ижросини таъминлаб берувчи юқори малакали кадрлар билан таъминланмаганлиги ;

- туризм соҳасини, таркибидаги корхона ва ташкилотларни самарали бошқариш ва фаолият жараёнида юзага келадиган барча муаммо ва тўсиқларни бартараф этишга қадар бўлган юқори малакали кадрларнинг етишмаслиги;

- инновацион турмаҳсулотларни яратиш ва уларнинг туристик хизматлар бозорида муваффақиятли ҳаракатларини таъминлаш бўйича ўзаро мувофиқлаштирилган стратегиянинг йўқлиги.

⁸ Самуэльсон П.А. Экономика: пер. с англ. – М.: БИНОМ, 1997. – С. 23.

⁹ Ткаченко И.Ю. Инвестиции: учеб. пособие. – М.: Академия, 2009. – С. 6.

Табиийки, юқорида баён этилган камчиликларни бартараф этиш катта инвестицион сарф харажатлар эвазига амалга ошиши мумкин. Ўзбекистонда туризмни жадал ривожлантириш энг аввало жаҳон туриндустрияси талаблари доирасида кадрлар тайёрлаш, замонавий йўллар қуриш, аэропорт, автомобиль турар жойлари, рақобатбардош транспорт воситалари, сифатли овқатланиш корхоналари, эсдалик ва антиқа (антиквар) буюмлар бозорини шакллантириш, меҳмонхоналарни қулай жойлаштириш, кемпинг, турбаза ва бошқа сайёҳлик мажмуалари сонини қўпайтириш билан боғлиқ. Ўйлаймизки истиқболда буларнинг юқорида қайд этилган муаммоларнинг барчаси инвестицион ресурсларга талабни янада кучайтирди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

- 1.Sh.M.Mirziyoyev "Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi". Toshkent. "O'zbekiston" nashriyoti, 2021.- 464 b.
- 2.Названы главные проблемы развития туризма в Узбекистане: эксперты подготовили Стратегию развития отрасли.
- 3.Ўзбекистон Республикаси ЎРҚ-598-сонли "Инвестициялар ва инвестиция фаолияти тўғрисида"ги Қонуни. 2019 йил 25 декабр.
- 4.Шарп У. Инвестиции.: инглизчадан тарж. - М.: ИНФРА-М, 2018. Б. 17.
- 5.Макконелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика: Учебник: Пер. с англ. / К.Р. Макконнелл, С.Л. Брю. – 17-е изд., англ. – М.: ИНФРА-М, 2009. – С. 26.
- 6.Эклунд К. Эффективная экономика: шведская модель. – М.: Экономика, 1991. – С. 96.
- 7.Ткаченко И.Ю. Инвестиции: учеб. пособие. – М.: Академия, 2009. – С.

INNOVATIVE
ACADEMY